

УДК347.424; 336.717.3

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.36>

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ ПІСЛЯ РОЗЛУЧЕННЯ БАТЬКІВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Мельник О.О.,

кандидат юридичних наук, доцент,

Київський університет інтелектуальної власності і права НУ «ОЮА»,

кафедра адміністративного права

інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін,

адвокат

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2088-630X>

e-mail: olgamelnik_1987@ukr.net

Мельник О.О., Проблематика визначення місця проживання дитини після розлучення батьків у період воєнного стану.

Вказується, шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану. Право на шлюб мають особи, які досягли шлюбного віку. Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка.

Визначено, шлюб припиняється внаслідок його розірвання за спільною заявою подружжя або одного з них. Шлюб припиняється внаслідок його розірвання за спільною заявою подружжя на підставі рішення суду. Шлюб припиняється внаслідок його розірвання за позовом одного з подружжя на підставі рішення суду відповідно до сімейного кодексу України.

Акцентовано увагу, позов про розірвання шлюбу може бути пред'явлений одним із подружжя. Подружжя, яке має дітей, має право подати до суду заяву про розірвання шлюбу разом із письмовим договором про те, з ким із них будуть проживати діти, яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той з батьків, хто буде проживати окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей.

Припинення шлюбних відносин – важкий процес, котрий значною мірою ускладнюється, якщо подружжя має спільних неповнолітніх дітей. Найкращий варіант, коли визначення місця проживання дитини після розлучення відбувається мирним шляхом. Тобто мати і батько домовляються між собою, хто буде проживати із нащадками. При цьому інший із батьків бере безпосередню участь у вихованні та піклуванні про сина чи дочку.

Проте частіше трапляються ситуації, коли партнери не здатні домовитись для підписання мирної угоди, згідно зі ст. 160 Сімейного кодексу. Настає час гіршого варіанту – розв'язання питання у судовому порядку.

Звертається увага, з початком повномасштабного вторгнення в Україні суттєво збільшилася кількість сімейних спорів щодо визначення місця проживання дитини. Вимушена міграція населення, яка є одним з наслідків війни, та пережитий стрес руйнують сім'ї. Виникають ситуації, коли батьки не можуть дійти згоди щодо місця проживання дитини. Випадки, коли один з батьків відбирає дитину, є непоодинокими. У цьому зв'язку Уповноважений Верховної Ради України з прав людини закликає батьків діяти насамперед в інтересах дітей, з урахуванням рівних прав та обов'язків матері та батька щодо дитини та вирішувати питання проживання дитини згідно з нормами чинного законодавства.

Ключові слова: дитина, спір, місце проживання, батьки, опіка, розірвання шлюбу.

Melnyk O. O., The issue of determining the child's place of residence after the parents' divorce during martial law.

Marriage is a family union of a woman and a man, registered in the state registry of civil status acts. Persons who have reached marriageable age have the right to marry. Marriage is based on the free consent of a woman and a man.

A marriage is terminated as a result of its dissolution by a joint application of the spouses or one of them. A marriage is terminated as a result of its dissolution by a joint application of the spouses on the basis of a court decision. A marriage is terminated as a result of its dissolution at the request of one of the spouses on the basis of a court decision in accordance with the Family Code of Ukraine.

A lawsuit for divorce can be filed by one of the spouses.

A couple with children has the right to file a divorce petition with the court together with a written agreement about which of them the children will live with, what participation in ensuring their living conditions will be taken by the parent who will live separately, as well as about the conditions for his exercise of the right to personal upbringing of children.

Termination of marital relations is a difficult process, which is greatly complicated if the spouses have joint minor children. The best option is when determining the child's place of residence after the divorce takes place peacefully. That is, the mother and father agree among themselves who will live with the offspring. At the same time, the other parent takes a direct part in raising and caring for the son or daughter.

However, more often there are situations when the partners are unable to agree to sign a settlement agreement, according to Art. 160 of the Family Code. The time is coming for the worst option — solving the issue in court.

With the beginning of the full-scale invasion in Ukraine, the number of family disputes regarding the determination of the child's place of residence increased significantly.

The forced migration of the population, which is one of the consequences of the war, and the stress experienced are destroying families. There are situations when parents cannot agree on the child's place of residence.

Cases when one parent chooses a child are not unique. In this regard, the Human Rights Commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine calls on parents to act primarily in the interests of children, taking into account the equal rights and responsibilities of the mother and father in relation to the child, and to resolve the issue of the child's residence in accordance with the norms of current legislation.

Key words: child, dispute, place of residence, parents, guardianship, divorce.

Постановка проблеми: Мільйони дітей виїхали за кордон з одним із батьків унаслідок війни, інші змінили регіон у межах країни, далеко не всі сім'ї витримують це випробування, саме тому справи щодо визначення місця проживання дітей набули особливої актуальності, а суди опинилися у складній ситуації. Що робити, якщо дитині згідно з усіма доказами у справі краще жити з тим із батьків, хто залишився в Україні або проживає в дуже небезпечному регіоні... Чи є безпечним повернення дитини в Україну або в регіон, у якому знаходиться той із батьків, хто бажає, аби дитина проживала саме з ним...

І якщо батьки не змогли самотійно вирішити спір щодо визначення місця проживання дитини та забезпечити доброзичливе спілкування один з одним, справу має вирішувати суд. У будь-якому випадку будь-яке рішення в таких справах призводить до людських трагедій, а найпостраждалішою стороною завжди є саме дитина. Уже давно суди у справах про визначення місця проживання дітей керуються (чи намагаються керуватися) інтересами саме дитини та намагаються розібратися, з ким із батьків дитині краще проживати.

Метою статті є встановлення та дослідження окремих аспектів визначення місця проживання дитини під час розірвання шлюбу між батьками у період дії воєнного стану.

Виклад основного матеріалу.

Права та обов'язки матері, батька і дитини ґрунтуються на походженні дитини від них, засвідченому органом державної реєстрації актів цивільного стану в порядку, встановленому Сімейним кодексом України.

Дитина, яка зачата і (або) народжена у шлюбі, походить від подружжя.

Походження дитини від подружжя визначається на підставі Свідоцтва про шлюб та документа закладу охорони здоров'я про народження дружиною дитини. Дитина, яка народжена до спливу десяти місяців після припинення шлюбу або визнання його недійсним, походить від подружжя.

Подружжя, а також жінка та чоловік, шлюб між якими припинено, у разі народження дитини до спливу десяти місяців після припинення їх шлюбу, мають право подати до органу державної реєстрації актів цивільного стану спільну заяву про невизнання чоловіка (колишнього чоловіка) батьком дитини. Така вимога може бути задоволена лише у разі подання іншою особою та матір'ю дитини заяви про визнання батьківства.

Якщо дитина народилася до спливу десяти місяців від дня припинення шлюбу внаслідок смерті чоловіка, походження дитини від батька може бути визначене за спільною заявою матері та чоловіка, який вважає себе батьком.

Мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою.

Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини, передбачено сімейним кодексом України.

Сімейним кодексом передбачені чіткі процедури визначення місця проживання дитини з одним із батьків.

Так, місце проживання дитини залежить від її віку та згоди батьків:

– для дітей до 10 років місце проживання визначається за згодою батьків;

– для дітей від 10 до 14 років – за спільною згодою батьків та самої дитини;

– якщо батьки проживають окремо, дитина віком від 14 років сама визначає, з ким з батьків їй проживати.

Якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом.

За заявою матері, батька дитини орган опіки та піклування визначає способи участі у вихованні дитини та спілкуванні з нею того з батьків, хто проживає окремо від неї.

Рішення про це орган опіки та піклування постановляє на підставі вивчення умов життя батьків, їхнього ставлення до дитини, інших обставин, що мають істотне значення.

Рішення органу опіки та піклування є обов'язковим до виконання. Особа, яка ухиляється від виконання рішення органу опіки та піклування, зобов'язана відшкодувати матеріальну та моральну шкоду, завдану тому з батьків, хто проживає окремо від дитини.

Під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення.

Якщо питання не вдалося вирішити в такий спосіб, заяву про визначення місця проживання дитини можна подати до суду. В такому разі орган опіки та піклування припиняє розгляд заяви.

Позовна заява з необхідними документами подається одним із батьків до суду першої інстанції за зареєстрованим місцем проживання чи місцем перебування відповідача.

У суді позивачу необхідно буде довести, що він відповідально ставиться до виконання батьківських обов'язків, має задовільний стан здоров'я, матеріальні можливості та забезпечує належні житлові умови. Також буде враховано сталість соціальних зв'язків дитини, її психологічний стан, місце навчання та інші обставини (шкідливі звички батьків, їх графіки роботи тощо). При розгляді судом спорів щодо місця проживання дитини обов'язковою є участь органу опіки та піклування.

Аналізуючи судову практику, можна дійти висновку, що Верховний Суд указує у своїх постановках, що під час винесення рішень суди мають урахувувати цілу низку обставин, зокрема:

– ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків;

– особиста прихильність дитини до кожного з них;

– вік дитини, стан її здоров'я;

– сталі соціальні зв'язки дитини;

– місце навчання дитини;

– її психологічний стан;

– бажання дитини на проживання з одним із батьків;

– особисті якості батьків;

– відносини, які існують між кожним із батьків і дитиною (як виконують батьки свої батьківські обов'язки по відношенню до дитини, як враховують її інтереси, чи є взаєморозуміння між кожним із батьків і дитиною);

– можливість створення дитині умов для виховання та розвитку.

Під час визначення місця проживання дитини суди зобов'язані зважати на психологічний стан дитини, проте лише за умови призначення судово-психологічної експертизи у встановленому законом порядку в разі необхідності з огляду на встановлені обставини справи.

ВС наголошує, що суди не можуть передати дитину для проживання з тим із батьків, хто не має самостійного доходу, зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами, своєю аморальною поведінкою може зашкодити розвитку дитини.

Під час розгляду справ щодо місця проживання дитини суди мають дотримуватися балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини й обов'язком батьків діяти в її інтересах. Такі висновки викладено Верховним Судом у постанові від 1 березня 2023 року у справі № 643/16285/20 (провадження № 61-530св23).

Проте у воєнний час цього недостатньо, потрібно враховувати ще фактор безпеки для дитини.

Саме фактор безпеки зіграв у справі № 753/572/20 про визначення місця проживання дитини вагому, але не вирішальну роль. Верховний Суд у постанові від 09.02.2023 р., незважаючи на те, погодився з висновками суду апеляційної інстанції, що позивач не надав достатніх належних і допустимих доказів на підтвердження необхідності визначення місця проживання дитини з батьком з огляду на інтереси самої дитини, які переважають над інтересами й бажаннями її батьків, а також, що в умовах воєнного стану в Україні дитині безпечніше залишатися з матір'ю в Румунії.

Верховний Суд погодився із судом апеляційної інстанції, що зараз не можна стверджувати, з ким із батьків дитині буде краще через невизначений проміжок часу, а тому відхилив доводи батька про те, що після поліпшення ситуації в Україні дитині буде краще з ним.

Висновки: Підводячи підсумки опрацьованого матеріалу, варто зазначити, що саме собою введення воєнного стану суди не розглядають як самостійну підставу для визначення місця проживання дитини за кордоном, це питання потрібно вирішувати в комплексі з іншими обставинами справи, проте з огляду на введення воєнного стану в Україні, вирішуючи спори, що стосуються прав та інтересів дитини, першочерговим завданням держави є забезпечення її безпеки і права на життя.

Список використаних джерел:

1. Сімейне право України: навчальний посібник / Т. А. Кобзева, В. С. Шапіро. Суми : Сумський державний університет, 2015.
2. Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018.
3. Дякович М.М. Сімейне право України: навчальний посібник. Харків : ЕКУС, 2022. 416 с.
4. Менджул М.В. Порівняльне сімейне право : навчальний посібник. Ужгород : «РІК-У», 2021. 296 с.
5. Дзера О.В., Боднар Т.В. Сімейне право України: підручник. Т.В. Боднар. Суми : Юрінком Інтер, 2020. 520 с.
6. Науково-практичний коментар. Сімейний кодекс України / за заг. ред. Т. В. Боднар, О. В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 552 с.
7. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
8. Дякович М.М. Припинення шлюбу внаслідок його розірвання за сімейним законодавством України. *Часопис Київського університету права*. 2019. №1. С.125-131.
9. Кравчик М.Б. Процеси становлення інституту сім'ї як правової категорії. *Науковий журнал Право і суспільство Дніпровського гуманітарного університету*. 2ч. 2. 2018. С.64-68.
10. Кравчик М.Б. Особливості визнання шлюбу недійсним. *Науковий збірник Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара «Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції»*. Серія: «Юридичні науки». Випуск 4. 2018. С.49-53.
11. Розгон О. Проблемні питання визначення місця проживання дитини до та після розірвання шлюбу її батьків. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2016. № 5. С. 204–214.